

AUGUSTE COMTE'UN MUSTAFA REŞİD PAŞA'YA MEKTUBU

Özet: Bu çalışmada Auguste Comte'un Mustafa Reşid Paşa'ya yazdığı mektup ele alınacaktır. Comte, mektupta 19. yüzyılda Avrupa'da Doğu ve Batı siyaseti arasında belirgin bir karşıtlık olduğunu söylemiştir. Mektupta, Pozitivizmin İlmihâli' ve Pozitif Siyaset Sistemi' kitapları okunduğunda, yabancı ve yerli bakışlardan kurtulan Batı dehasının bundan böyle, önemli bir durumun etkisiyle, bütün uygar halkların ortak gereksinimlerine doğrudan doğruya bağlı kavramlarla yakından ilgilendiği fark edilecektir.

Anahtar Kelimeler: Auguste Comte, Mustafa Reşid Paşa, Doğu, Batı.

ARCHIVE: AUGUSTE COMTE'S LETTER TO MUSTAFA RESID PASHA

Abstract: This study will handle Auguste Comte's letter to Mustafa Resid Pasha. Comte has said in the letter that there was a marked contrast between Eastern and Western politics in Europe in the 19th century. The letter mentions that when 'Catechisme positiviste' and 'Systeme de politique positive' books are read, it will be realized that the Western genius, freed from foreign and indigenous gaze, is now closely interested in concepts that are directly connected to the common needs of all civilized peoples, under the influence of an important situation.

Keywords: Auguste Comte, Mustafa Resid Pasha, East, West.

ARŞİV: AUGUSTE COMTE'UN MUSTAFA REŞİD PAŞA'YA MEKTUBU¹

Osmanlı İmparatorluğu eski Vezir-i Âzamı Ekselansları Reşid Paşa'ya,

Paris, 7 Homeros 65 (4 Şubat 1853 Cuma)

Efendim, içinde bulunduğumuz yüzyılda, Avrupa'daki Doğu ve Batı siyaseti arasında belirgin bir tezat mevcuttur. Toplumsal hareketi yönetmekten aciz kalan Batılı yöneticiler, maddi düzeni doğrudan korumak için gerekli olan, ancak devrim hâlini sürdüren körü körüne bir baskı uyguluyorlar. Fakat gerçekten milletlerinin başında bulunan Doğulu hükümdarlar, her hükümetin çifte işlevi olan iyiye teşvik etmeyi ve kötüye karşı koymayı lâıykıyla yerine getirmeye gayret ediyorlar. Bu asil tutum artık Rusya'da olduğu kadar Türkiye'de de dile getiriliyor.

Yenilikçi bir sultanın gayretli girişimini sağduyu ile beslemek suretiyle, yönetiminizin bunda önemli bir katkısı oldu. Osmanlı başkentini lekeleyen esir pazarını kaldırarak ve tek eşliliğin parlak bir örneğini vererek, Müslüman uygarlığı için şu anda en büyük önemi taşıyan çifte ilerlemeyi göstermeniz asla unutulmayacaktır. Batı'da olduğu kadar Doğu'da da beklenen düşünsel ve toplumsal bir yenilenmenin sistematik olarak şahsımıza sergilenmesi için gerçek bir filozofu ikna eden özel nedenler işte bunlardır.

Emekliliğinizde geçici olarak boş kalan zamanlarınız, ilkin size doktrinin genel manzarasını sunacak olan Pozitivizmin İlmihâli'ne (Catechisme positiviste), ardından da bu doktrini kesin bir biçimde yerleştiren Pozitif Siyaset Sistemi'ne (Systeme de politique positive) gereken ilgiyi göstereceğiniz ümidini beslememi sağlıyor. Bu iki kitabı okuduğunuzda, yabancı ve yerli bakışlardan kurtulan Batı dehasının bundan böyle, önemli bir durumun etkisiyle, bütün uygar halkların ortak gereksinimlerine doğrudan doğruya bağlı kavramlarla yakından ilgilendiğini fark edeceksiniz.

Doğu ve Batı, henüz erişememekle birlikte, yüzyıllardır aynı şevkle evrensel dini arıyorlar. Her ikisi açısından da çoktanrıçılığın yalnızca milli

¹ *Umran*, Sayı: 183, Kasım 2009'dan alınmıştır.

inancılar sağlayabileceği kabul edildiğinde, tektanrıcılık güvenilir bir birlik kaynağı olarak görüldü. Fakat, deneyim ve muhakeme böyle bir umudun tamamen boş olduğunu gösterdi. Tektanrıci evrenselliği yerleştirmek uğrunda beyaz ırkın yaptığı iki büyük girişim, Roma dünyasının Katoliklik ile İslâm arasında kesin paylaşımı sonucunda, karşılıklı olarak etkisiz hale geldi. Bu girişimlerin başarısızlığı, özünde muğlâk ve ispatlanamaz olan görüşlerin boşluğunu doğrudan doğruya gösteren akılcı felsefeye ters düşen herhangi bir şey sunmaz. Eş zamanlı olarak işledikleri bilim alanında, Doğulular ile Batılılar arasında kendiliğinden oluşan uyum, üstesinden gelinemez farklılıklarla belirgin bir zıtlık oluşturur. İster toplu ister bireysel, bütün insanlığı tamamen pozitif bir inançla kucaklamak için her türlü ilâhi inancı bertaraf ederek, beni tam anlamıyla evrensel dini keşfetmeye iten temel neden budur. İlk gençlik yıllarımdan başlayarak bu şekilde düşünme mutluluğuna sahip olduğumdan, bütün hayatımı söz konusu büyük sorunun nihaî çözümünü dizgeleştirmeye ve geliştirmeye adayabildim.

Ortaçağ'ın sonlarından itibaren, seçkin akılların ilahiyattan kurtulması, farklı biçimlerde de olsa, Batı'da olduğu kadar Doğu'da da zorunlu olarak aynı hızla ilerledi. Zira bu kurtuluş, her iki tektanrıcılığın, pozitivizmin evrenselliği ile bağdaşmayan iddialı tavırlarının ortak gereksizliğini hissettiren kesin bir çatışmanın sonucudur. Hattâ daha basit olan inancı ve daha uygulanabilir olan yönetimi sayesinde gerçeğe daha yakın olan İslâmî deha, pozitif dinin kabul edilmesine Katolik dehadan daha az karşı olmalıdır.

Doğmatik bakımdan aynı olan Roma ve Bizans dinleri arasında derin bir karşıtlık gözlemleyen eşsiz Muhammed, her iki insani iktidarın alışlageldik bölünmesindeki düşünsel ve ahlaksal faydaları lâıykıyla kabul etti. Ancak parlak sosyal dehası, bu önemli yetkinleşmenin, ilahiyat ahlâkına uygun düşen uygarlıktan daha ileri bir uygarlık istediğini fark etti. Zamansız, ancak takdire değer bir girişimin başarısızlığını önceden sezerek, daha basit ve ilahiyatın doğasına daha uygun bir geçiş yapmakla yetindi.

Böylece Doğu, kadınların ve işçilerin kademeli olarak özgürleşmesi için gerekli toplumsal devrim adına yapılacak şerefli girişimi, gerçek Katolik ahlâkın öncülüğünde, Batı'ya bırakmak zorunda kaldı. Ancak, bu önemli başlangıcı izleyen büyük hareketin kesin sonuçlarını benimsemek konusunda, Doğulular bizden daha fazla yatkınlık gösterdiler. Çünkü bu sayede, Batılı ilericilerde görülen temel düşünsel ve toplumsal sıkıntılardan, inançlarının aşırı ruhanî niteliğinden ve özellikle de yapay yönetimlerin kendiliğinden ortaya çıkan ayrışmasından doğan metafizik düzensizlikten kurtulmuş oldular.

Pozitif din, gerektirdiği hazırlıklar nedeniyle yalnızca Batı'da çıkmış olmakla beraber, İslâm'ın Doğu'yu bu dinin kabul edilmesine daha iyi hazırladığı kabul edilmelidir. Öte yandan İslâm, dogmasında Protestanlığın veya deizmin yozlaşmasına yer vermediği ve yönetimde veraset ilkesini derinlemesine kısıtladığı için, halkları devrimin bozulmasına karşı korudu. Aynı zamanda, teorik kavrayışları ile pratik algılayışları arasındaki uyum kusurları nedeniyle, yöneticileri daima genel manzarayı yakalamaya teşvik ederek, hükümetlerin olağan üstünlüklerini korudu.

Filozofların üstler tarafından anlaşılamadıkları için altlara hitap etmeye zorlandığı Batı'daki girişimin doğurduğu anarşik karışıklığa yol açmadan, bu nihaî oluşum Doğu'da üstün gelebilir. Müslüman dehanın tarihsel olarak değerlendirilmesi sonucunda, ilk şaşkınlıklarını üzerlerinden atan bu kişilerin pozitif dini, temel kaygılarının umulmadık çözümü olarak göreceklere kuşku yok. Herhangi bir metafizik geçiş olmadan, doğrudan doğruya İslâm'dan pozitivizme geçerek, kendilerini, insanlık sevgisini ve evrensel mutluluğu dizgeleştiren büyük peygamberlerinin şerefli takipçisi olarak hissedecekler. Böylece gereksiz bir siyasi birliği reddetmeye yönelerek ve Osmanlı İmparatorluğu'nun parçalanmasını, zamansal yönetimlerin yaşam alanını kısıtlayan toplum yasasının olağan bir uygulaması olarak kabul edip, bu kaçınılmaz çözülmeye üzülmeğe vazgeçecekler. Aynı zamanda, Osmanlı yöneticileri, kendi güçlerinden daha az mütecanis ve dolayısıyla da böyle bir dağılmaya daha fazla gebe bir gücün gelecekteki olası işgâlleriyle ilgili hayali olduğu kadar yıkıcı da olan kaygılarından kurtulacaklar. İslâm'ın temel ruhuna göre siyaset, yalnızca görüşlerin ve geleneklerin ayrılığını sağlamaya ve sağlamlaştırmaya yönelik olduğundan, bu büyük amaca Tanrı yerine İnsanlığı koyarak daha iyi ulaşılacağını yakında anlayacaklar.

Selâm ve saygılar,
Auguste Comte 10, rue Monsieur-le Prince.